

فصل دوازدهم

وضعیت بخش خارجی اقتصاد

در سال ۱۳۸۲ بخش خارجی اقتصاد ایران همچنان با مقررات زدایی گسترده ای همراه بود. تداوم اصلاح ساختار نظام تجارت خارجی کشور از مهمترین دستاوردهای این بخش به شمار می رود. اتخاذ سیاستهای مبتنی بر کاهش موانع تجارت، یکسان سازی رویه های صادرات و واردات، کاهش زمینه های موثر بر قاچاق کالا و هدایت تجارت خارجی در کانالهای رسمی و مجاز در این سال باعث رشد قابل ملاحظه ای در صادرات و واردات گردید.

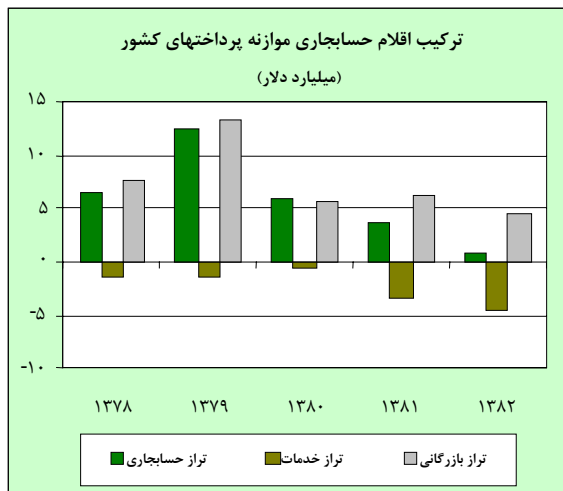
هدایت مازاد درآمدهای ناشی از صادرات نفت به حساب ذخیره ارزی به دنبال افزایش قیمت آن در بازارهای جهانی و استفاده از حساب مزبور جهت پوشش تعهدات ناشی از یکسان سازی نرخ ارز باعث گردید تا سیاست یکسان سازی نرخ ارز به خوبی ادامه یافته و بخش خارجی اقتصاد از ثبات مناسبی برخوردار گردد.

تحولات موازنه پرداختها

در سال ۱۳۸۲ تحولات بازار جهانی نفت و نیز اجرای تدریجی مقررات جدید تسهیل تجارت خارجی که در راستای تحقق اهداف برنامه پنج ساله سوم توسعه بود، ترازپرداختهای خارجی کشور را متأثر ساخت. افزایش قیمت و حجم صادرات نفت و گاز به افزایش ۱۹/۱ درصدی دریافتهای بخش مذکور منجر گردید. ترکیب سبد صادراتی بخش نفت در سال ۱۳۸۲ شامل ۲۲۴۸۵ میلیون دلار نفت خام، ۳۴۷۴ میلیون دلار فرآورده های نفتی، میعانات گازی و گاز طبیعی و ۱۳۹۶ میلیون دلار صادرات نفت و میعانات گازی به منظور بازپرداخت تعهدات بیع متقابل بود.

تعدیل نسبی مقررات و ضوابط خارجی و ارائه تسهیلات مختلف به صورت افزایش اختیارات در مدیریت منابع و درآمدهای ارزی برای صادرکنندگان، اعطای تسهیلات ریالی و ارزی به بخش تجارت خارجی، لغو الزام پیش پرداخت اعتبارات اسنادی، معافیت صادرات از مالیات و عوارض، اعطای جوایز و یارانه های صادراتی و برقراری ثبات در بازار ارز موجب شد تا تجارت خارجی و صادرات غیرنفتی کشور در سال ۱۳۸۲ نسبت به سال قبل از آن، از روند سهل تری برخوردار شود. صادرات غیرنفتی کشور با رشدی معادل ۲۵/۹ درصد، از ۵۲۷۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به ۶۶۳۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافت. ارقام فوق علاوه بر صادرات گمرکی، آمار صادرات غیرگمرکی نظیر صادرات برق، شناورها، نفتکش های قراضه و برآورد قاچاق اقلام صادراتی را نیز دربرمی گیرد. واردات کشور نیز از ۲۲۰۳۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ با رشدی معادل ۳۴/۱ درصد به ۲۹۵۶۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافت. در نتیجه تراز بازرگانی خارجی کشور با احتساب صادرات نفتی از ۴۴۳۰ میلیون دلار مازاد برخوردار شد که نسبت به رقم مشابه سال قبل (۶۲۰۱ میلیون دلار) به میزان ۲۸/۶ درصد کاهش نشان می دهد.

دریافت ها و پرداخت های حساب خدمات در سال ۱۳۸۲ به ترتیب معادل ۶۲۴۹ و ۱۰۷۸۴ میلیون دلار بود^(۱). در بخش دریافتها، اقلام کرایه حمل و بیمه و گردشگری (خدمات مسافری و مسافرت) به ترتیب با ۱۷۰۴ و ۱۲۶۶ میلیون دلار، حدود ۴۷/۵ درصد از دریافتهای ارزی حساب خدمات را به خود اختصاص دادند. در بخش پرداختها نیز اقلام کرایه حمل و بیمه، گردشگری (خدمات مسافری و مسافرت) و هزینه سرمایه گذاری به ترتیب با ۷۵۶، ۴۱۲۰ و ۱۰۴۶ میلیون دلار در حدود ۵۴/۹ درصد از پرداختهای ارزی بخش مذکور را به خود اختصاص دادند. بدین ترتیب، تراز حساب خدمات در سال ۱۳۸۲ با کسری قابل ملاحظه ۴۵۳۵ میلیون دلاری مواجه

بود که در مقایسه با کسری سال قبل (۳۵۰۳ میلیون دلار) معادل ۲۹/۵ درصد رشد داشت. در این سال حساب اتصالات موازنه پرداختها از مازادی معادل ۹۲۱ میلیون دلار برخوردار بود که عمدتاً از انتقال درآمد ایرانیان مقیم خارج کشور ناشی شده است.

در نتیجه تحولات مذکور، تراز حساب جاری در سال ۱۳۸۲ معادل ۸۱۶ میلیون دلار مازاد داشت. مازاد حساب جاری عمدتاً صرف بازپرداخت دیون خارجی، افزایش موجودی حساب ذخیره ارزی و افزایش دارایی های خارجی بانک مرکزی شده است.

در سال مورد بررسی حساب سرمایه موازنه پرداختها از مازادی معادل ۴۴۷۶ میلیون دلار برخوردار گردید که در این میان، حساب بلندمدت دولتی به دلیل ایجاد بدهیهای جدید در سال ۱۳۸۲ با خالص بدهی به میزان ۱۵۴۸ میلیون دلار روبرو بود. اقلام عمده این بدهی ها به ترتیب ناشی از تعهدات حاصل از محل قراردادهای بیع متقابل جدید، فاینانس و بدهی به بانک جهانی بود. در این سال ۱۳۹۶ میلیون دلار صرف بازپرداخت تعهدات قراردادهای بیع متقابل و ۲۸۱۱ میلیون دلار تعهد جدید از محل این قراردادها ایجاد گردید. در سال مورد بررسی سایر حساب بلندمدت به رقم ۵۰۰ میلیون دلار افزایش یافت که ناشی از افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی بوده است. در حساب کوتاه مدت دولتی به میزان ۲ میلیون دلار کسری وجود داشت که ناشی از کسری حسابهای تهاتر بوده است. خالص دارایی خارجی بانکها معادل ۲۸۰ میلیون دلار افزایش و دیون مربوط به اعتبارات اسنادی آنها نیز معادل ۲۷۱۴ میلیون دلار افزایش داشت. در سال ۱۳۸۲ ذخایر خارجی بانک مرکزی و حساب ذخیره ارزی (موازنه کل پرداختها) معادل ۳۷۱۰ میلیون دلار مازاد نشان می دهد.

تعهدات ارزی

تعهدات ارزی کشور با ۲۷/۶ درصد رشد از ۲۷/۲ میلیارد دلار (با احتساب بهره و تعهدات بالقوه) در پایان سال ۱۳۸۱ به ۳۴/۷ میلیارد دلار در پایان سال ۱۳۸۲ افزایش یافت. با وجود افزایش تعهدات ارزی کشور طی سال ۱۳۸۲ ترکیب تعهدات بالقوه و بالفعل در این سال تغییر قابل ملاحظه ای نیافت، به طوری که سهم تعهدات بالقوه از ۶۱/۶ درصد در پایان سال ۱۳۸۱ به ۶۲/۰ درصد در پایان سال ۱۳۸۲ افزایش یافت. در این مدت بدهی های خارجی کشور (تعهدات بالفعل) با رشدی معادل ۳۰/۸ درصد، از ۹۲۵۰ میلیون دلار به ۱۲۱۰۰ میلیون دلار افزایش یافت. افزایش ۲۸۵۰ میلیون دلاری بدهی های خارجی در طول سال ۱۳۸۲ از افزایش بدهی های کوتاه مدت به میزان ۲۷۱۴ میلیون دلار و افزایش بدهی های میان مدت به میزان ۱۳۶ میلیون دلار ناشی شده است. در میان اقلام بدهی های بلندمدت و

۱- در سالهای ۸۲-۱۳۸۰ پوشش پایه های آماری اقلام دریافتها و پرداختهای حساب خدمات، گسترش قابل ملاحظه ای یافت.

میان مدت، بدهی های فاینانس با ۴۷۸ میلیون دلار افزایش و بدهی پیش فروش نفت با ۵۸۶ میلیون دلار کاهش بیشترین تغییر را در این دوره دارا بوده‌اند. سهم دیون کوتاه مدت در مجموع بدهی های خارجی کشور بر حسب سررسید اولیه از ۲۲/۵ درصد در پایان سال ۱۳۸۱ به ۳۹/۶ درصد در پایان سال ۱۳۸۲ افزایش یافت که بیانگر کاهش انعطاف در مدیریت دیون خارجی کشور می‌باشد.

سیاست های ارزی

به منظور جلوگیری از تبعات منفی یکسان سازی نرخ ارز بر بازپرداخت تعهدات ایجاد شده در سالهای قبل مبلغ ۲/۵ میلیارد دلار از محل حساب ذخیره ارزی به سقف ارزی بودجه سال ۱۳۸۲ کل کشور افزوده گردید^(۱). علاوه بر این در راستای اجرای بند (ب) ماده (۳) قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی، ضوابط و شرایط حاکم بر قراردادهای سرمایه گذاری به شیوه های ساخت، بهره برداری و انتقال، مشارکت مدنی و بیع متقابل از سوی هیأت وزیران اعلام شد^(۲). ضمناً نحوه ارائه تسهیلات ارزی از محل حساب ذخیره ارزی بمنظور واردات کالا^(۳) و نیز اعطای تسهیلات صادراتی^(۴) از محل این حساب از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اعلام گردید.

سیاست های صادراتی

در راستای تحقق استراتژی جهش صادراتی قانون برنامه سوم و بر اساس آیین نامه اجرایی تبصره (۱۹) قانون بودجه سال ۱۳۸۲ کل کشور، چگونگی پرداخت خسارت ناشی از تغییرات نرخ ارز به صادرکنندگان و شرایط پرداخت جوایز صادراتی، تبلیغات و بازاریابی محصولات و خدمات صادراتی، خدمات فنی و مهندسی و ... از سوی هیأت وزیران اعلام گردید^(۵). علاوه بر این هر گونه جایزه اعطایی به صادرکنندگان، بخشی از درآمد حاصل از صادرات تلقی و از مالیات معاف شد^(۶). همچنین به منظور گسترش و تشویق صادرات به بازارهای نوظهور، آیین نامه اعطای اعتبارات صادراتی ویژه افغانستان با هدف تعیین ضوابط و شرایط اعطای تسهیلات مالی به صادرکنندگان ایرانی یا خریداران افغانی و نیز سرمایه گذاران ایرانی برای طرح های سرمایه گذاری در افغانستان تصویب گردید^(۷). به منظور تسهیل ترانزیت از خاک کشور، دستورالعمل گمرک جمهوری اسلامی ایران جهت یکسان سازی رویه انجام تشریفات ترانزیت خارجی در مبادی ورودی و خروجی کشور در گمرکات زمینی و دریایی کشور صادر شد^(۸). در سال ۱۳۸۲، قانون تجارت الکترونیکی با هدف تسهیل و ایمن سازی مبادلات تجاری به تصویب رسید^(۹).

سیاست های وارداتی

به منظور یکپارچه سازی وصول عوارض از واردکنندگان کالاها و خدمات، از ابتدای سال ۱۳۸۲ حق ثبت سفارش کالا، حقوق گمرکی، مالیات و انواع عوارض دریافتی از کالاهای وارداتی تجمیع گردید و معادل ۴ درصد ارزش گمرکی کالاها به عنوان عوارض ورودی تعیین شد^(۱۰). به مجموع این دریافتی و سود بازرگانی که طبق قوانین مربوطه توسط هیأت وزیران تعیین می شود، «حقوق ورودی» اطلاق می گردد. در همین راستا کلیه مصوبات ناظر بر معافیت ها و تخفیف های حقوق گمرکی و سود بازرگانی از مصوبات تنفیذی ماده (۴۶) قانون مقررات صادرات و واردات به استثنای معافیت های مندرج در تبصره (۴) ماده (۲) قانون تجمیع عوارض ملغی گردید^(۱۱) و لیست کالاهای مشمول عوارض قانون تجمیع عوارض توسط هیأت وزیران تصویب گردید^(۱۲). وزارت بازرگانی مجاز گردید جهت ورود و ترخیص مواد اولیه تا سقف بیست هزار دلار، ماشین آلات و

۱- نامه شماره ۵۵۰۶۰ مورخ ۱۳۸۲/۱/۲۳ ریاست جمهوری.

۲- بخشنامه شماره ۶۰/۱۰۶۱ مورخ ۱۳۸۲/۵/۵ اداره سیاست ها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۳- بخشنامه شماره ۶۰/۱۱۳۳ مورخ ۱۳۸۲/۹/۱ اداره سیاست ها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۴- مصوبه ۱۰۲۰/ت/۲۸۳۴۵ مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۶ هیأت وزیران.

۵- مصوبه شماره ۳۳۰۹۷/ت/۲۸۳۴۴ مورخ ۱۳۸۲/۷/۱۵ هیأت وزیران.

۶- بخشنامه شماره ۶۱۶۹۴ مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۵ رئیس جمهور.

۷- بخشنامه شماره ۱۲/۳۳/۵۵۶/۱۱۳/۷۳۳۸ مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۹ گمرک جمهوری اسلامی ایران.

۸- بخشنامه شماره ۶۰/۱۰۰۱ مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۰ اداره سیاست ها و مقررات ارزی.

۹- بخشنامه شماره ۱۲/۳۳/۵۵۶/۱۱۳/۷۳۳۸ مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۹ گمرک جمهوری اسلامی ایران.

۱۰- تصویب نامه شماره ۲۸۳۲۲/ت/۶۷۴۳۹ مورخ ۱۳۸۱/۱۲/۲۸ هیأت وزیران.

تجهیزات و قطعات یدکی تا سقف ده هزار دلار (با انجام ثبت سفارش) و در سایر موارد تا سقف پنج هزار دلار و بدون نیاز به ابلاغ مورد به دفتر واردات گمرک جمهوری اسلامی ایران مجوز صادر نماید^(۱). علاوه بر این به منظور تسهیل واردات، مهلت اعتبار مهرهای ثبت سفارش از دو ماه به سه ماه^(۲) و پس از آن به شش ماه افزایش یافت^(۳). در راستای حمایت از صنایع داخلی، واردات ۲۳ گروه کالای مصرفی بادوام که مشابه آنها در داخل تولید می شود توسط دستگاههای دولتی ممنوع شد^(۴). همچنین واردات یخچال، یخچال فریزر، فریزر، تلویزیون و رادیو ضبط از مناطق آزاد تجاری - صنعتی از تاریخ ۱۳۸۲/۲/۱ ممنوع گردید^(۵) و در اواخر سال به منظور افزایش درآمدهای مناطق آزاد تجاری - صنعتی، امکان واردات کالا تا سقف سیصد و شصت میلیون دلار از این مناطق از سوی هیأت وزیران تصویب شد^(۶). همچنین آیین نامه اجرایی جزء (۳) بند (ر) تبصره (۱۹) قانون بودجه سال ۱۳۸۲ کل کشور در خصوص نحوه مبارزه با قاچاق کالاهای خارجی تصویب گردید^(۷).

عملکرد بازرگانی خارجی

تداوم سیاستهای برنامه پنج ساله سوم توسعه مبنی بر تسهیل و مقررات زدایی از تجارت خارجی به همراه یکسان سازی نرخ ارز شرایط مناسبی را برای ادامه روند رو به رشد تجارت خارجی در سال ۱۳۸۲ فراهم نمود، به طوری که ارزش صادرات غیرنفتی گمرکی با ۲۹/۶ درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۸۱ به ۵۹۷۲ میلیون دلار بالغ گردید. با توجه به افزایش ۱۵/۸ درصدی وزن صادرات، ارزش هر تن از اقلام صادراتی کشور در سال ۱۳۸۲ به ۳۸۶ دلار افزایش یافت که نسبت به رقم متناظر سال قبل (۳۴۵ دلار) به میزان ۱۱/۹ درصد افزایش داشت.

بازرگانی خارجی (بدون نفت، گاز و برق)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال					
	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۰	۱۳۷۹	۱۳۷۸	
مبلغ (میلیون دلار)								
۱- واردات	۸۴/۵	۱۹/۴	۲۶/۴	۲۶۵۹۸	۲۲۲۷۵	۱۷۶۲۶	۱۴۳۴۷	۱۲۶۸۳
۲- واردات گمرکی تعدیل شده ^(۱)	۸۲/۵	۲۲/۲	۳۴/۱	۲۶۵۹۸	۲۱۷۶۱	۱۶۲۲۸	۱۳۱۸۷	۱۱۹۷۲
۳- صادرات	۱۷/۵	۲۹/۶	۹/۱	۵۹۷۲	۴۶۰۸	۴۲۲۴	۳۷۶۳	۳۳۶۲
کسری (۲-۳)	۶۵/۰	۲۰/۳	۴۲/۹	-۲۰۶۲۶	-۱۷۱۵۳	-۱۲۰۰۴	-۹۴۲۴	-۸۶۱۰
جمع کل	۱۰۰/۰	۲۳/۵	۲۸/۹	۳۲۵۷۰	۲۶۳۶۹	۲۰۴۵۲	۱۶۹۵۰	۱۵۳۳۴
وزن (هزار تن)								
۱- واردات	۶۶/۸	۱۱/۸	-۲/۰	۳۰۱۰۶	۲۶۹۲۷	۲۷۴۶۴	۲۵۹۸۰	۲۱۵۴۹
۲- صادرات	۳۳/۲	۱۵/۸	-۱۷/۶	۱۵۴۶۷	۱۳۳۶۲	۱۶۲۱۴	۱۴۲۸۱	۱۷۵۶۷
جمع کل (۱+۲)	۱۰۰/۰	۱۳/۱	-۷/۸	۴۵۵۷۳	۴۰۲۸۹	۴۳۶۷۸	۴۰۲۶۱	۳۹۱۱۶

۱- در سالهای گذشته برای محاسبه واردات تعدیل شده، حق ثبت سفارش دریافتی جهت ورود کالا از ارزش واردات کسر می شد، با توجه به حذف حق ثبت سفارش در سال ۱۳۸۲ واردات تعدیل شده و واردات کل در این سال با یکدیگر برابر شده اند.

در سال ۱۳۸۲، ارزش سیف واردات به مبادی گمرکی با رشدی معادل ۱۹/۴ درصد به ۲۶۵۹۸ میلیون دلار افزایش یافت که این امر تا حد زیادی از تقویت نسبی ارزش پول ملی و نیز تسهیل در مقررات واردات ناشی شده است. در این مدت وزن کالاهای وارداتی به ۳۰۱۰۶ هزار تن بالغ گردید که نسبت به رقم مشابه سال ۱۳۸۱ (۲۶۹۲۷ هزار تن) به میزان ۱۱/۸ درصد رشد داشت. این امر باعث شد که ارزش هر تن از اقلام وارداتی کشور در سال ۱۳۸۲ به ۸۸۴ دلار افزایش یابد که نسبت به رقم متناظر سال قبل (۸۲۷ دلار) به میزان ۶/۹ درصد افزایش داشت.

۱- بخشنامه شماره ۴۷۳۸۳/۹۶۳۳۳۰۷/۳۱۴۲۴۸ مورخ ۱۳۸۱/۱۲/۲۶، گمرک جمهوری اسلامی ایران.
 ۲- بخشنامه شماره ۸۲۰۱۳۷۴ مورخ ۱۳۸۲/۲/۷ وزارت بازرگانی.
 ۳- بخشنامه شماره ۸۲۱۵۰۰۲ مورخ ۱۳۸۲/۸/۱۴ وزارت بازرگانی.
 ۴- مصوبه شماره ۲۸۳۴۲ ت/۱۰۴۰ مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۶ هیأت وزیران.
 ۵- بخشنامه شماره ۲۰۰/۱۰۲ مورخ ۱۳۸۲/۱/۵ وزارت بازرگانی.
 ۶- مصوبه شماره ۲۹۹۱ ت/۱۶۶۴۸ مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۱۶ هیأت وزیران.
 ۷- مصوبه شماره ۲۹۰۱۷ ت/۲۸۵۸۴ ک مورخ ۱۳۸۲/۵/۲۷ هیأت وزیران.

واردات گمرکی کالا

در سال ۱۳۸۲ حدود ۳۰۱۰۶ هزار تن کالا به ارزش ۲۶۵۹۸ میلیون دلار از طریق مرزهای گمرکی وارد کشور شد. ارقام مشابه برای سال قبل به ترتیب معادل ۲۶۹۲۷ هزار تن و ۲۲۲۷۵ میلیون دلار بود، بنابراین واردات سال ۱۳۸۲ به لحاظ وزنی معادل ۱۱/۸ درصد و به لحاظ ارزشی معادل ۱۹/۴ درصد رشد داشته است.

بررسی ترکیب کالاهای وارداتی در سال ۱۳۸۲ نشان می‌دهد که بیشترین رشد واردات به مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای (۲۴/۸ درصد) مربوط می‌شود، بطوریکه سهم این گروه در واردات کل کشور از ۴۳/۸ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۴۵/۸ درصد در سال ۱۳۸۲ افزایش یافته است. علیرغم رشد مثبت واردات کالاهای سرمایه‌ای و مصرفی در سال ۱۳۸۲، سهم اینگونه کالاها از کل واردات کشور به ترتیب به ۲۲/۲ درصد و ۱۲/۰ درصد کاهش یافته است.

ترکیب واردات گمرکی براساس نوع مصرف

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰		
۴۵/۸	۴۳/۸	۲۴/۸	۱۸/۷	۱۲۱۸۷	۹۷۶۶	۸۲۲۸	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۴۲/۲	۴۳/۴	۱۶/۱	۳۵/۶	۱۱۲۲۶	۹۶۶۸	۷۱۲۷	کالاهای سرمایه‌ای
۱۲/۰	۱۲/۸	۱۲/۱	۲۵/۲	۳۱۸۵	۲۸۴۲	۲۲۷۰	کالاهای مصرفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۹/۴	۲۶/۴	۲۶۵۹۸	۲۲۲۷۵	۱۷۶۲۶	جمع کل
		۲۲/۲	۳۴/۱	۲۶۵۹۸	۲۱۷۶۱	۱۶۲۲۸	واردات گمرکی تعدیل شده

واردات گمرکی بر حسب طبقه بندی بین المللی کالاها نشان می‌دهد که واردات ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل با اختصاص ۴۵/۱ درصد از کل واردات سال ۱۳۸۲، همانند سالهای گذشته بالاترین سهم را در میان اقلام واردات به خود اختصاص داده است. ارزش واردات این گونه کالاها از ۱۰۲۲۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ با نرخ رشدی معادل ۱۷/۵ درصد به ۱۲۰۰۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافته است. واردات محصولات ساخته شده اساسی^(۱) نیز از ۳۲۲۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به ۵۴۴۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافته و از بالاترین رشد (۶۹/۱ درصد) در میان سایر گروههای تشکیل دهنده برخوردار بوده است. این امر موجب شده که سهم اینگونه کالاها از ۱۴/۵ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۲۰/۵ درصد در سال ۱۳۸۲ افزایش یابد.

واردات گمرکی کشور براساس طبقه بندی بین المللی کالا

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰		
۴۵/۱	۴۵/۹	۱۷/۵	۳۵/۱	۱۲۰۰۵	۱۰۲۲۱	۷۵۶۵	ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل
۲۰/۵	۱۴/۵	۶۹/۱	-۳/۰	۵۴۴۵	۳۲۲۰	۳۳۱۹	کالاهای طبقه بندی شده بر حسب ماده بکار رفته
۵/۳	۶/۸	-۶/۸	-۲۷/۷	۱۴۱۹	۱۵۲۲	۲۱۰۶	مواد غذایی و حیوانات زنده
۱۲/۷	۱۱/۶	۳۱/۴	۸/۲	۳۳۹۱	۲۵۸۰	۲۳۸۴	مواد شیمیایی
۱۶/۳	۲۱/۲	-۸/۳	۱۱۰/۱	۴۳۳۸	۴۷۳۲	۲۲۵۲	سایر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۹/۴	۲۶/۴	۲۶۵۹۸	۲۲۲۷۵	۱۷۶۲۶	جمع کل
		۲۲/۲	۳۴/۱	۲۶۵۹۸	۲۱۷۶۱	۱۶۲۲۸	واردات گمرکی تعدیل شده

توزیع واردات گمرکی بر حسب کشورها نشان می‌دهد که پنج کشور امارات متحده عربی، آلمان، فرانسه، ایتالیا و چین با سهمی معادل ۴۵/۳ درصد از کل واردات گمرکی کشور، مهمترین تأمین کنندگان کالاهای وارداتی کشور در سال

۱- کالاهایی که طبقه بندی آنها بر حسب ماده به کار رفته در آنها صورت گرفته است.

۱۳۸۲ بوده‌اند. در این سال بیشترین رشد ارزش واردات برحسب کشورها به واردات از سوئد (۹۲/۳ درصد)، تایلند (۸۷/۴ درصد)، فرانسه (۷۱/۶ درصد) و اکراین (۷۰/۷ درصد) مربوط می‌شد که به ترتیب در رتبه‌های سیزدهم، بیست و پنجم، سوم و بیست و یکم جدول توزیع واردات گمرکی برحسب کشورها قرار دارند. بیشترین کاهش واردات نیز به واردات از کشور سوئیس مربوط می‌شود که معادل ۱۱۲۳ میلیون دلار (۵۶/۵ درصد) کاهش یافته است.

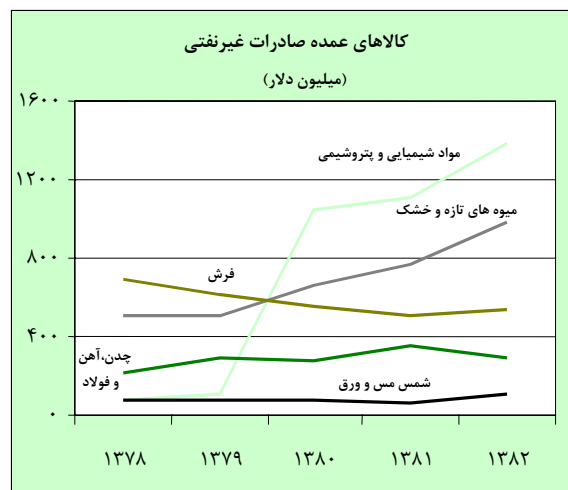
همانطور که در جدول توزیع واردات گمرکی بر حسب قاره‌ها نشان داده شده، بالاترین سهم واردات به قاره اروپا مربوط می‌شود که به تنهایی ۵۱/۸ درصد (۱۳۷۸۴ میلیون دلار) از واردات کشور در سال ۱۳۸۲ را تأمین نموده است. پس از آن قاره آسیا با تأمین ۴۱/۹ درصد (۱۱۱۴۳ میلیون دلار) از واردات کشور در رتبه دوم قرار گرفته است. همانطور که ملاحظه می‌شود جهت گیری تجاری کشور در سال ۱۳۸۲ به سمت افزایش واردات از کشورهای آسیایی تغییر یافته، به طوری که در این سال حجم واردات از کشورهای آسیایی معادل ۴۶/۳ درصد (۳۵۲۴ میلیون دلار) افزایش داشته است.

مطابق جدول توزیع واردات گمرکی بر حسب گروه کشورها، واردات از کشورهای عضو اتحادیه اروپا با ۱۹/۱ درصد رشد از ۹۰۹۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به ۱۰۸۳۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافته، به طوری که این کشورها در حدود ۴۰/۷ درصد از واردات کشور در این سال را تأمین نموده‌اند. پس از آن کشورهای عضو اسکاپ با اختصاص ۷۸۶۳ میلیون دلار (۲۹/۶ درصد) از واردات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۲، رتبه دوم را کسب کرده‌اند. این دو گروه از کشورها در حدود ۷۰/۳ درصد از واردات کشور در سال مورد بررسی را تأمین نموده‌اند.

صادرات غیر نفتی

طی سال ۱۳۸۲ در حدود ۱۵۴۶۷ هزار تن کالا به ارزش ۵۹۷۲ میلیون دلار از طریق گمرکات کشور به خارج صادر گردید که نسبت به سال قبل با ۱۵/۸ درصد رشد در وزن و ۲۹/۶ درصد رشد در ارزش همراه بود.

طبقه‌بندی صادرات کالاهای غیرنفتی براساس نوع مصرف نشان می‌دهد که صادرات مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای با ۲۴/۵ درصد رشد از ۲۰۵۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به ۲۵۶۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافته است. صادرات اینگونه کالاها ۴۲/۹ درصد از سبد صادراتی کشور در

این سال را به خود اختصاص داد و نسبت به رقم مشابه سال گذشته (۴۴/۷ درصد) کاهش یافت. با این وجود همانند سال قبل کالاهای مصرفی با اختصاص ۵۲/۱ درصد از کالاهای صادراتی غیرنفتی بالاترین سهم را در میان سایر گروهها به خود اختصاص داد.

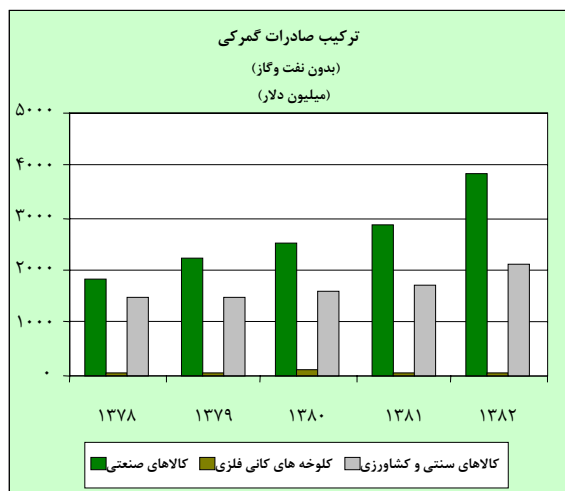
ترکیب صادرات گمرکی بر حسب نوع مصرف (بدون نفت و گاز و برق)

سهم (درصد)		درصد تغییر		سال			
۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	
۴۲/۹	۴۴/۷	۲۴/۵	۱۴/۸	۲۵۶۳	۲۰۵۹	۱۷۹۴	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۵/۰	۳/۹	۶۷/۱	۱۵/۳	۲۹۸	۱۷۸	۱۵۵	کالاهای سرمایه‌ای
۵۲/۱	۵۱/۴	۳۱/۲	۴/۲	۳۱۱۱	۲۳۷۱	۲۲۷۵	کالاهای مصرفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲۹/۶	۹/۱	۵۹۷۲	۴۶۰۸	۴۲۲۴	جمع کل

صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی با نرخ رشدی معادل ۲۲/۰ درصد از ۱۷۲۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به ۲۱۰۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافته و ۳۵/۲ درصد از صادرات غیرنفتی گمرکی کشور در سال مورد بررسی را تشکیل داده‌اند که نسبت به رقم مشابه سال قبل (۳۷/۴ درصد) کاهش نشان می‌دهد. صادرات کلوخه‌های کانی فلزی نیز با نرخ رشدی معادل ۴۱/۵ درصد از حدود ۳۲ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به حدود ۴۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافت لیکن با این وجود در سال مورد بررسی سهم بسیار کمی (۰/۸ درصد) از صادرات غیرنفتی گمرکی را به خود اختصاص داد.

در این میان صادرات کالاهای صنعتی از ۲۸۵۲ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ به ۳۸۲۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ افزایش یافت و از رشدی معادل ۳۴/۰ درصد برخوردار گردید. رشد بالای صادرات اینگونه کالاها باعث شد که سهم آنها در صادرات غیرنفتی از ۶۱/۹ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۶۴/۰ درصد در سال ۱۳۸۲ افزایش یابد.

توزیع جغرافیایی صادرات غیرنفتی گمرکی کشور در سال ۱۳۸۲ نشان می‌دهد که پنج کشور امارات متحده عربی، عراق، ژاپن، آلمان و آذربایجان در مجموع ۲۵۲۰ میلیون دلار کالا از ایران وارد نموده‌اند که این رقم ۴۲/۲ درصد از صادرات گمرکی کشور در این سال را تشکیل می‌دهد. در میان کشورهای واردکننده کالا از ایران، بالاترین رشد واردات به کشور عراق (۱۷۰/۳ درصد) و بیشترین کاهش واردات به کشور کویت (۷/۰ درصد) تعلق داشته است.

توزیع جغرافیایی صادرات گمرکی کشور برحسب قاره‌ها بیانگر این موضوع است که کشورهای آسیایی کماکان بالاترین سهم از صادرات غیرنفتی کشور را به خود اختصاص داده‌اند. لازم به ذکر است که سهم این کشورها از صادرات غیرنفتی کشور در سال ۱۳۸۱ معادل ۷۲/۰ درصد بوده که این رقم در سال ۱۳۸۲ به ۷۵/۵ درصد افزایش یافته است. پس از آن کشورهای اروپایی با اختصاص ۱۸/۷ درصد از صادرات غیرنفتی کشور در رتبه دوم قرار دارند. در عین حال گرایش حاکم بر بازارهای هدف صادرات غیر نفتی کشور در سال ۱۳۸۲ به سمت کشورهای قاره آسیا معطوف بوده بطوریکه حجم صادرات غیر نفتی به این کشورها در سال یاد شده معادل ۳۵/۹ درصد رشد داشته است.

توزیع جغرافیایی صادرات کالاهای غیرنفتی برحسب گروه کشورها نشان می‌دهد کشورهای عضو اسکاپ با اختصاص ۴۰/۳ درصد از صادرات غیرنفتی گمرکی کشور در سال ۱۳۸۲ همچنان بزرگترین بازار صادراتی کشور را تشکیل داده‌اند. علیرغم رشد ۱۶/۶ درصدی صادرات غیرنفتی به کشورهای عضو اتحادیه اروپا، سهم کشورهای عضو این اتحادیه در بازار صادرات غیرنفتی کشور از ۱۵/۲ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۱۳/۷ درصد در سال ۱۳۸۲ کاهش یافته است. در عین حال بالاترین نرخ رشد بازارهای صادراتی به کشورهای عضو اتحادیه پایاپای آسیایی (ACU)^(۱) (۴۴/۴ درصد) تعلق داشته است.

ترانزیت

کشور ایران به لحاظ موقعیت ویژه استراتژیکی مانند دسترسی به آبهای آزاد و همجواری با کشورهای آسیای میانه و نیز قرار گرفتن در مسیر ترانزیتی غرب به شرق از ظرفیت بالایی در زمینه ترانزیت کالا برخوردار می‌باشد. طی سال ۱۳۸۲ بالغ

۱ - Asian Clearing Union

بر ۸۰۶۹ هزار تن کالا از کشور ترانزیت شد که نسبت به رقم مشابه سال قبل (۴۸۱۱ هزار تن) معادل ۶۷/۷ درصد رشد داشته است. تفکیک حجم ترانزیت بر اساس روش‌های حمل‌نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۲ از طریق جاده و راه آهن به ترتیب معادل ۲۹۷۷ هزارتن (۳۷ درصد) و ۱۲۰۷ هزارتن (۱۵ درصد) و بصورت معاوضه^(۱) ۳۸۸۵ هزار تن (۴۸ درصد) از کشور ترانزیت شده است. بنابراین به غیر از معاوضه طی سال ۱۳۸۲ در حدود ۴۱۸۴ هزارتن کالا از خاک کشور ترانزیت شده که کالاهای نفتی و غیرنفتی به ترتیب ۷۳۰ هزارتن (۱۷/۴ درصد) و ۳۴۵۴ هزارتن (۸۲/۶ درصد) آن را تشکیل داده اند.

طبقه‌بندی کالاهای ترانزیت شده (به استثنای معاوضه) بر حسب کشورهای مبدأ نشان می‌دهد که کشورهای امارات متحده عربی، ترکیه و ترکمنستان به ترتیب با ۱۶۷۶ هزارتن (۴۰/۱ درصد)، ۵۴۵ هزارتن (۱۳/۰ درصد) و ۱۸۳ هزارتن (۴/۴ درصد) به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این طی سال ۱۳۸۲ کشورهای افغانستان، آذربایجان و ترکمنستان به ترتیب با ۹۳۴ هزارتن (۲۲/۳ درصد)، ۵۶۷ هزارتن (۱۳/۶ درصد) و ۳۱۵ هزارتن (۷/۵ درصد) رتبه‌های اول تا سوم کشورهای مقصد کالاهای ترانزیت شده از خاک کشور را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان امارات متحده عربی به دلیل پایین بودن عوارض بندری و تسهیلات اداری و افغانستان به دلیل ارسال کمک‌های خارجی به آن جهت بازسازی، حائز رتبه اول در زمینه‌های فوق‌الذکر بوده‌اند. لازم به ذکر است که در سال ۱۳۸۲ خط ترانزیتی امارات - افغانستان با اختصاص ۸۶۱ هزارتن (۲۰/۶ درصد) کالاهای ترانزیتی کشور رتبه اول خطوط ترانزیتی از نظر حجم مراسلات را به خود اختصاص داده است.

طبقه‌بندی کالاهای ترانزیت شده بر حسب مرزهای ورودی نشان می‌دهد که مرزهای بندرعباس، سرخس و بازرگان به ترتیب با ۱۷۴۸ هزارتن (۴۱/۸ درصد)، ۱۱۴۰ هزارتن (۲۷/۳ درصد) و ۵۶۹ هزارتن (۱۳/۶ درصد) فعال‌ترین مرزهای کشور از حیث ورود کالای ترانزیتی بوده‌اند. علاوه بر این مرزهای بندر عباس، دوغارون و آستارا به ترتیب با ۱۰۸۳ هزارتن (۲۵/۹ درصد)، ۸۹۶ هزارتن (۲۱/۴ درصد) و ۴۷۶ هزارتن (۱۱/۴ درصد) فعال‌ترین مرزهای کشور در زمینه خروج کالاهای ترانزیتی بوده اند.

مبادلات پایاپای

حجم مبادلات پایاپای در چارچوب تهاتری و حساب مخصوص^(۲) و مبادلات در قالب اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۱۳۸۲ به ۲۱۳۱ میلیون دلار بالغ گردید که سهم عمده ای (۹۵ درصد) از این مبادلات در قالب اتحادیه پایاپای آسیایی صورت پذیرفت. دریافتها و پرداختهای این سال در چارچوب حساب‌های تهاتری و مخصوص به ترتیب معادل ۳۸ میلیون دلار و ۷۰ میلیون دلار بود. پرداختها عمدتاً بابت واردات کالاها و دریافتها بیشتر از بهره سپرده‌های بانک مرکزی در خارج کشور ناشی شده است. علاوه بر این حجم مبادلات در چارچوب اتحادیه پایاپای آسیایی (با احتساب بهره‌های مربوطه) در سال ۱۳۸۲ به ۲۰۲۳ میلیون دلار رسید که نسبت به سال قبل ۳۷ درصد رشد داشت. مبادلات یاد شده شامل ۱۷۴۶ میلیون دلار دریافت بابت صادرات و ۲۷۷ میلیون دلار پرداخت بابت واردات بود که در مجموع ۱۴۶۹ میلیون دلار مازاد را به همراه داشت. ایران از نظر مازاد بازرگانی اولین کشور و از نظر حجم مبادلات با اختصاص ۲۲/۲ درصد از کل مبادلات اتحادیه پایاپای آسیایی بعد از هند، دومین کشور درون اتحادیه بود. علیرغم اینکه سهم ایران برای استفاده از تسهیلات معاوضه در سال ۱۳۸۲ معادل ۴۳ میلیون دلار بود، ولی بدلیل بستانکار بودن کشور در تمامی شش دوره تسویه سال ۲۰۰۳، امکان استفاده از تسهیلات معاوضه برای ایران میسر نشد.

۱-Swap

۲- حسابهای مخصوص شامل حسابهای است که به علت ثبت فعالیت‌های خاص براساس قراردادهای متعقد بین بانک‌های مرکزی، در کشور جهت انجام مبادلات خاص با سقف اعتباری معین افتتاح می‌شوند.